OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Lausunto

Demokratia- ja julkisoikeusosasto
Itsehallinto ja yhdenvertaisuus
Hallitussihteeri Pamela Sarasmo

10.3.2026

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Oikeusministeriön lausunto eduskunnan perustuslakivaliokunnalle hallituksen kertomuksesta kielilainsäädännön soveltamisesta 2025

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on pyytänyt oikeusministeriön asiantuntijaa kuultavaksi sekä oikeusministeriön kirjallista lausuntoa koskien hallituksen kertomusta kielilainsäädännön soveltamisesta 2025 (kielikertomus).

Tässä lausunnossa kuvataan tiiviisti kielikertomuksessa 2025 esiin tuotuja havaintoja erityisesti perustuslakivaliokunnan toimialalta sekä kuvataan vuoden 2021 kielikertomuksen pohjalta tulleiden toimenpiteiden toteutumista.

1 Yleistä

Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta on seurantaraportti, joka annetaan eduskunnalle kerran vaalikaudessa. Kielikertomuksen antamisesta säädetään kielilaissa (423/2003) sekä kielilain täytäntöönpanosta annetussa asetuksessa (433/2004). Kertomuksessa tulee käsitellä suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä sekä tarpeen mukaan yleisemmin maan kielioloja. Kertomuksessa tulee käsitellä kielilainsäädännön soveltamista, kielellisten oikeuksien toteutumista, maan kielisuhteita sekä suomen ja ruotsin kielten kehitystä.

Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2025 sisältää ajankohtaistietoa Suomen kielioloista, kielellisiä oikeuksia tukevista rakenteista, hallinnollisten muutosten vaikutuksesta kieliryhmiin sekä kokemuksia kielellisten oikeuksien toteutumisesta viranomaisissa. Keskeisiä teemoja ovat

Postiosoite
Postadress
Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress
Meritullinkatu 10
00170 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon
0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi
Fax
09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet
E-post, internet
kirjaamo.om@gov.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

digitalisaatio, kielellisten oikeuksien toteutuminen oikeuslaitoksessa, kaksikielisten hyvinvointialueiden toiminta, Suomen kansalliskielten tilanne, sekä viittomakielisten oikeudet.

Kielikertomus on valmisteltu oikeusministeriössä. Kertomuksen keskeisiä aineistoja ovat erityisesti tilastotiedot, oikeusministeriön tilaamat kielellisten oikeuksien seurantabarometrit, muut selvitykset, ylimpien laillisuusvalvojien kertomukset, kieliryhmien omat arviot sekä eri ministeriöiden seuranta oman hallinnonalan kehityksestä.

2 Kansalliskielet

Oikeusministeriö on toteuttanut kielibarometri- seurantaraportin neljän vuoden välein vuodesta 2004 alkaen. Kielibarometri kuvaa kaksikielisten kuntien suomen- ja ruotsinkielisten kielivähemmistöjen sekä ruotsinkielisen enemmistön näkemyksiä kielellisten oikeuksien toteutumisesta niin kotikunnassaan kuin Suomessa yleisesti (Vento, I. (2025). Kielibarometri 2024. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:7. Helsinki: Oikeusministeriö). Vuoden 2024 kielibarometrin mukaan kielellisen palvelun osalta ei ole tapahtunut suuria muutoksia viimeisen neljän vuoden aikana, ja kielellisesti yhdenvertaisen viranomaispalvelun takaamisessa molemmilla kansalliskielillä on yhä haasteita. Barometrissä tarkastelluista kieliryhmistä kotikuntansa palveluihin kielen kannalta on tyytyväisin kaksikielisten kuntien ruotsinkielinen enemmistö ja tyytymättömin on kaksikielisten kuntien ruotsinkielinen vähemmistö. Valtion palveluihin kielen kannalta tyytyväisin on barometrin perusteella kaksikielisten kuntien suomenkielinen vähemmistö. Tyytyväisyys kielellisiin palveluihin vaihtelee palveluittain.

Ruotsinkielisen palvelun toteutumisessa sekä kunnallisella että valtion tasolla on haasteita. Viranomaisten kielilain tuntemuksen koetaan yleisesti heikentyneen. Ruotsin kielen asema toisena kansalliskielenä on lainsäädännöllisesti vahva, mutta käytännössä ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien toteutuminen vaatii yhä suunnitelmallisuutta ja toimenpiteitä viranomaisilta. Haasteita oikeuksien toteutumiselle aiheuttaa viranomaisten ruotsinkielentaitoisen henkilöstön vähäinen määrä sekä ruotsin kielen osaamistason yleinen heikentyminen yhteiskunnassa.

Myös tuomioistuinten ruotsinkielisten palveluiden toteutukselle haasteita aiheuttaa kaksikielisen henkilöstön riittävyys ja rekrytointi, erityisesti kansliahenkilöstön osalta. Ruotsiksi käsiteltyjen rikosasioiden osuus on ollut laskussa jo pidempään, ja se on huomattavan pieni ruotsinkielisen väestön osuuteen nähden. Ruotsinkielisten arvioidaan luopuvan oikeudestaan käyttää tuomioistuimessa omaa kieltään esimerkiksi siksi, ettei ruotsinkielisen käsittelyn saatavuuteen ja laatuun luoteta. Myös ruotsin kielen taitoisten poliisien ja oikeusavustajien vähäisellä määrällä on arvioitu olevan vaikutusta. Poliisien heikon ruotsin kielen taidon seurauksena rikosprosessi saattaa käynnistyä väärällä kielellä (Aaltonen, M. (2023). Vuoden 2019 käräjäoikeusverkoston rakenneuudistuksen ja summaaristen riita-asioiden keskittämisen arviointi. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:3. Helsinki: Oikeusministeriö;

Tuomioistuinvirasto. (2025). Tuomioistuinten ruotsinkielisen palvelun kehittämishanke – Yhteenveto vastauksista kaksikielisille tuomioistuimille suunnattuun kyselyyn. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:20. Helsinki: Oikeusministeriö).

Folktingetin mukaan viranomaisten kielilainsäädännön osaaminen on heikentynyt ja viranomaiset rinnastavat yhä useammin lainsäädännössä eri asemassa olevat ruotsin ja englannin kielet toisiinsa.

Kielikertomuksessa on tuotu esiin lainvalmistelun tiukka aikataulu ja niukat resurssit heijastuvat etenkin ruotsinkielisiin säädösteksteihin. Ruotsinkielisten käännösten tarkistamiselle ei aina riitä aikaa, mikä näkyy eroavaisuuksina ruotsin- ja suomenkielisten lakiehdotusten välillä. Säädös- ja virkakielen ymmärrettävyydessä molemmilla kansalliskielillä on kehitettävää.

Digitalisaatio lisääntyy kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla, ja myös viranomaispalvelut ja tiedottaminen siirtyvät enenevissä määrin digitaalisille alustoille. Teknologian ja tekoälyn kehitys tuo uusia mahdollisuuksia kielellisten oikeuksien turvaamiseen, mutta digitalisaatio voi myös heikentää kielellisten oikeuksien käytännön toteutumista. Kielilainsäädännön velvoitteet pyritään pääosin huomioimaan eri hallinnonaloilla luotaessa uusia digitaalisia palveluita ja järjestelmiä. Kuitenkin uusia palveluita ja järjestelmiä kehitetään yhä usein lähtökohtaisesti suomen kielellä, mikä näkyy ruotsinkielisten palveluiden heikompana saatavuutena ja laatuna. Myöskään palveluiden käytön tukea tai apuvälineitä ei ole yhdenvertaisesti tai välttämättä ollenkaan saatavilla muilla kielillä kuin suomeksi. Ruotsinkielisten tyytyväisyys digipalveluihin on uusimman kielibarometrin perusteella laskenut vuodesta 2020. Tekoälyn käyttö käännöstyökaluna on yleistynyt, mutta käännösten laadussa on vielä kehitettävää ja käännökset vaativat yhä ihmisen tarkastusta.

Ministeriöiden tiedotteet julkaistaan sekä suomeksi että ruotsiksi ja myös ministeriöiden verkkosivujen sisällöstä joko kaikki tai suurin osa on saatavilla sekä suomeksi että ruotsiksi. Sosiaalisen median osalta käytännöt vaihtelevat enemmän.

Eduskunnan oikeusasiamiehen vuosina 2021–2023 käsittelemät kieliasioita koskevat kantelut koskevat yhä useammin tiedottamista ja opastusta eri muodoissaan kuin asian käsittelyä viranomaisessa. Haasteita ruotsin kielen osalta on ollut esimerkiksi lausuntopalvelussa julkaistussa lausuntopyynnössä sekä viranomaisten sähköisissä palveluissa, ohjeistuksissa ja tiedotustilaisuudessa (EOAK/3445/2022, Lausunto.fi-palvelussa julkaistun lausuntopyynnön kieli; EOAK/5475/2022, Uppgifters språk i Suomi.fi -tjänsten; EOAK/7199/2022, Asiakaspalvelu passiasiassa; EOAK/5107/2022, Telefonväxelns service på svenska; EOAK/8381/2021, Poliisin tiedotustilaisuuden kieli; EOAK/1029/2021, Hätäkeskuksen tehtävänkäsittelyohjeiden kieli; EOAK/4409/2021, Kasvinsuojeluainerekisterin tietojen saatavuus molemmilla kansalliskielillä.). Myös viranomaisten tiedottaminen sosiaalisessa mediassa on säännöllisesti yhteydenottojen aiheena. Sosiaalinen media eroaa perinteisistä kielilain säätämisen aikaisista tiedotuskanavista, ja kielilain tiedottamista koskeva sääntely on nykyisessä muuttuneessa toimintaympäristössä osin

vanhentunutta ja tulkinnanvaraista. Silti oikeusasiamies on vuosikertomuksessaan 2024 todennut että olisi vaikea perustella, miksi kansalliskieliä ei tulisi kohdella tasapuolisesti myös sosiaalisessa mediassa.

Suomenkielisten palveluiden osalta keskeisimpänä haasteena julkishallinnossa on palveluiden kielellinen saavutettavuus, kuten selkeän kielen käyttö ja selkokielen tarpeen huomioiminen. Englannin kielen lisääntynyt käyttö ei ole pääosin johtanut suomen kielen aseman heikentymiseen korkeakouluja lukuun ottamatta.

Kielibarometrin mukaan vallitsevan kieli-ilmapiirin koetaan kotikunnan tasolla parantuneen, mutta valtakunnallisella tasolla huonontuneen vuodesta 2020. Vähemmistöasemassa olevat kieliryhmät kokevat useammin kieli-ilmapiirin huonompana. Barometrin tulokset osoittavat, että ruotsinkieliset kokevat suomenkielisiä useammin ennakkoluuloja tai häirintää oman kielensä takia. Viimeisen vuoden aikana ennakkoluuloja tai häirintää kielen takia oli kokenut neljäsosa ruotsinkielisistä ja noin kahdeksasosa suomenkielisistä vastaajista.

3 Saamen kielet

Vuonna 2024 oikeusministeriö toteutti kolmatta kertaa saamebarometrin, jonka tavoitteena oli selvittää, miten saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuvat saamen kielilain piiriin kuuluvissa organisaatioissa. Kysely kohdistettiin aiemmista kerroista poiketen palveluiden käyttäjien sijaan kyseisten organisaatioiden henkilöstölle. Saamebarometrissä 2024 nousi esiin saamelaisiin ja heidän kielellisiin oikeuksiinsa kohdistuvien ennakkoluulojen ja tietämättömyyden yleisyys saamen kielilain piiriin kuuluvissa viranomaisissa. Kolmasosa vastaajista ilmoitti saamenkielistä palvelua tarjottavan aina asiakkaan sitä pyytäessä, vaikka organisaation tulisi saamen kielilain nojalla palvella saameksi. Kuntien koulutus- ja varhaiskasvatusalan työntekijät arvioivat kielellisten oikeuksien toteutuvan heikommin kuin muut kuntatyöntekijät ja valtion työntekijät, mikä poikkesi olennaisesti aiempien saamebarometrien 2016 ja 2020 tuloksista. Niiden mukaan saamenkieliset palveluiden käyttäjät olivat kaikkein tyytyväisimpiä nimenomaan varhaiskasvatukseen ja opetukseen, mutta kokivat valtiolliset palvelut heikosti toimivina saamen kielellä. Tätä eroa barometrin tekijät selittävät sillä, että koulutus- ja varhaiskasvatusalan työntekijät ovat todennäköisesti tietoisempia kielellisistä oikeuksista ja kunnianhimoisempia niiden toteuttamisessa, kun taas valtion organisaatioissa tietoisuus oikeuksista on vähäisempää ja edellytykset arvioida niiden toteutumista ovat puutteelliset (Eriksen, K., Arola, L. & Aikio, A. (2025). Saamebarometri 2024: Selvitys saamen kielilain piiriin kuuluvien viranomaisten näkemyksistä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:9. Helsinki: Oikeusministeriö).

Saamelaiskäräjät on tuonut esiin huolen siitä, että organisaatiomuutosten myötä tietyt viranomaiset saattavat myös pudota saamen kielilain soveltamisalan ulkopuolelle. Saamelaiskäräjien selvityksen mukaan parhaiten saamenkielinen palvelu saamelaisten kotiseutualueella toteutuu sivistystoimessa.

Saamelaiskäräjät on esittänyt, että tulkkauspalveluita kehitettäisiin aloittamalla tulkkauspalvelukeskuksen toiminta, ja saamelaiskäräjille osoitettaisiin resurssit aloittaa tulkkauspalveluiden koordinointi samalla lailla kuin se nyt koordinoi käännöspalveluita.

Saamelaiskäräjien kartoituksen perusteella saamenkielisille käännöksille on suuri tarve oikeuslaitoksen palveluissa. Käännöstarve kohdistuu mm. lainsäädäntöön, asiakirjapohjiin, sekä oikeus.fi-sivuston ja eri tuomioistuinten verkkosisältöihin. Suomessa ei juuri ole saamenkielisiä tuomareita, eikä tuomioistuinten aina koeta päätöksissään huomioivan riittävällä tavalla saamelaisten kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia.

Saamenkielisiä digipalveluita tarkasteltaessa on tärkeää erottaa saamenkielinen tieto ja lomakkeet täysimittaisesta asiakaspalvelusta. Saamenkielisiä verkkosivuja, lomakkeita ja tiedotteita on jo usealla organisaatiolla, mutta täysimittaista digitaalista asiakaspalvelua saamen kielillä pystyy tarjoamaan vain harva viranomainen.

Saamen kieliä käytetään ministeriöiden viestinnässä lähinnä niissä tapauksissa, kun viestitään etenkin saamelaisia koskevista asioista. Myös joitain laajasti kansalaisia koskevia tiedotteita on käännetty saamen kielille. Osa saamenkielisistä sisällöistä on käännetty kaikille kolmelle Suomessa puhuttavalle saamen kielelle ja osa ainoastaan pohjoissaameksi.

Vuoden 2020 saamebarometrissä tarkasteltiin ensimmäistä kertaa kieli-ilmapiiriä. Tuolloin lähes puolet kotiseutualueen vastaajista ja noin kolmasosa vastaajista muualla Suomessa oli kokenut syrjintää, ennakkoluuloja tai häirintää. Syrjintä oli joissakin tapauksissa kohdistunut kielen sijasta tai sen lisäksi saamelaiseen etnisyyteen. Vuoden 2024 saamebarometrin kysely oli kohdistettu saamen kielilain mukaisia palveluja tarjoavien organisaatioiden työntekijöille. Vastaajista yli kolme neljäsosaa koki organisaationsa ilmapiirin saamelaisten kielellisiin oikeuksiin liittyvissä asioissa pääosin myönteisenä, mutta 15 % pääosin kielteisenä. Avovastauksissa tosin kuvattiin melko paljon negatiivista ilmapiiriä, kuten kielteistä suhtautumista ja väheksyntää kohdistuen saamelaisiin ja heidän kielellisiin oikeuksiinsa. Saamen kielen taitoisista työntekijöistä ja esihenkilöistä hieman yli kolmasosa raportoi kohdanneensa joskus syrjintää tai häirintää. Kokemukset ennakkoluuloista, tietämättömyydestä ja välinpitämättömyydestä olivat huomattavasti yleisempiä, ja niitä oli kohdannut valtaosa vastaajista.

4 Viittomakielet

Vuonna 2024 oikeusministeriö toteutti toista kertaa viittomakielibarometrin (Rainò, P. (2025). Viittomakielibarometri 2024. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:13. Helsinki: Oikeusministeriö). Tämän lisäksi tietoja viittomakielisten tilanteesta on saatu kieliryhmien edustajilta. Viittomakielet huomioidaan aiempaa paremmin viranomaistoiminnassa. Tulkkausta ei kuitenkaan järjestetä säännönmukaisesti viranomaisasioinnissa. Tulkkauksen järjestämisessä ja tiedottamisessa ei nykyisin usein huomioida suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien ja kuurosokeiden tarpeita. Suomenruotsalaisen viittomakielen asema on yhä monin tavoin suomalaista viittomakieltä heikompi. Suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäviä tulkkeja on hyvin vähän.

Oikeuslaitoksen palvelut ovat viittomakielisille saatavilla vain tulkkauksen välityksellä. Suomalaisen viittomakielen taitoisia koulutettuja oikeustulkkeja on rekisterissä kymmenen, mutta suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäviä oikeustulkkeja ei ole. Haasteita aiheuttaa myös vakiintuneen oikeudellisen sanaston puuttuminen Suomessa käytetyistä viittomakielistä.

Tulkkauspalvelua sääntelevä lainsäädäntökokonaisuus koetaan sekavana, ja kieliryhmät ovat nostaneet esiin tarpeen sen selkeyttämiselle. Sosiaali- ja terveysministeriö on kertonut käynnistävänsä tulkkauspalvelun kokonaisarvioinnin suunnittelu. [Selvitys on kilpailutettu, ja se toteutetaan VN Tutkiva -selvityksenä].

Viranomaisten tiedottamisen viittomakielillä koetaan parantuneen hieman tarkastelujakson aikana, mutta tiedonsaanti etenkin suomenruotsalaisella viittomakielellä on yhä haastavaa. Viittomakielinen tieto viranomaisten verkkosivuilla on lisääntynyt, mutta sen koetaan olevan yhä heikosti löydettävissä. Viranomaisten viittomakielisissä verkkosisällöissä ei aina ole huomioitu suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäviä tai kuurosokeita. Chat-palvelut ja mahdollisuus ajanvaraukseen sovelluksen kautta parantavat palveluiden saavutettavuutta viittomakielisille, kun taas vaatimus puhelinasioinnista ja takaisinsoittopalvelu aiheuttavat esteitä palveluiden käytölle. Valtioneuvoston kanslia julkaisi päivitetyn suosituksen viittomakielten käytöstä valtioneuvoston viestinnässä vuonna 2025. Vuonna 2019 julkaistu alkuperäinen suositus on huomioitu useimpien ministeriöiden viestinnässä.

Kuurojen ja viittomakielisten valtiollinen totuus- ja sovintoprosessi käynnistyi 5.6.2025, kun valtioneuvosto hyväksyi valtioneuvoston periaatepäätöksen totuus ja sovintoprosessin mandaatista. Prosessin tavoitteena on selvittää ja tunnistaa kuuroihin ja viittomakielisiin kohdistuneita oikeuksien loukkauksia sekä rakentaa sovintoa valtion ja yhteisöjen välillä. Prosessin aikana pyritään myös lisäämään viittomakielisen kulttuurin ja viittomakielten tuntemusta sekä tietoisuutta tapahtuneista vääryyksistä niin viranomaisissa kuin suuren yleisönkin keskuudessa.

Syrjinnän ja kieli-ilmapiirin osalta tilanne oli pysynyt samana vuoden 2020 barometriin verrattuna. Ennakkoluuloja viittomakielisyyden takia oli kokenut noin kaksi kolmasosaa vastaajista. Syrjintää oli kokenut reilu puolet vastaajista, ja sitä ilmeni erityisesti työnhaussa. Häirintäkokemukset ovat hieman vähentyneet vuoden 2020 barometriin verrattuna, häirintää oli kokenut noin kolmasosa vastaajista. Viranomaisilla nähdään olevan myönteistä suhtautumista ja tahtoa edistää viittomakielisten oikeuksia, mutta tämä ei aina johda käytännön toimenpiteisiin. Viranomaisten keskuudessa esiintyy yhä myös negatiivisia asenteita.

5 Vuoden 2021 kielikertomuksen pohjalta tulleiden toimenpiteiden toteutuminen

a. Viittomakielen tulkkauksen asianmukainen toteutuminen

Viittomakielialan järjestöt ovat toistuvasti nostaneet esille huolensa tulkkauspalveluiden järjestämisen käytänteistä ja tarpeesta arvioida tulkkauspalveluita kokonaisuutena. Eduskunnan viittomakieliverkosto järjesti yhteistyössä viittomakielialan järjestöjen kanssa pyöreän pöydän keskustelun 5.6.2025 tarpeesta laatia tulkkauspalvelun kokonaisarviointi. Sosiaali- ja terveysministeriö kertoi käynnistävänsä kokonaisarvioinnin suunnittelun ja ottavansa yhteyttä myös muihin relevantteihin ministeriöihin suunnittelun käynnistämiseksi. Sittemmin nämä suunnitelmat ovat edenneet. VNK on kilpailuttanut selvityksen hankinnan VN Tutkivan kautta.

b. Hallinnon uudistuksissa, kuten sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa, seurataan ja arvioidaan uudistusten toimeenpanon vaikutuksia viittomakielisten oikeuksien käytännön toteutumiseen

Sosiaali- ja terveysministeriö, valtiovarainministeriö ja sisäministeriö ovat yhdessä käynnistäneet hyvinvointialueuudistuksen laajapohjaisen väliarvioinnin. Ulkoinen arviointi valmistuu vuoden 2025 loppuun mennessä. Edelleen kertomuksen mukaan sosiaali- ja terveysministeriö toteuttaa syksyn 2025 aikana yhdessä hyvinvointialueiden kanssa kyselyn viittomakielisen tulkkauksen järjestämisestä hyvinvointialueella. Kyselyn vastaukset huomioidaan osana hyvinvointialueiden ohjauskokonaisuutta.

c. Oman kielen oppiminen

Viittomakielisten lasten osalta kielikertomuksessa tuodaan esille vuonna 2025 voimaan tullut uusi vammaispalvelulaki (675/2023). Vammaispalvelulain mukaisena valmennuksena myönnetään muun muassa viittomakielen opetusta. Vammaisella henkilöllä on myöntämisedellytysten täyttyessä subjektiivinen oikeus opetukseen samoin kuin hänen perheellään ja läheisillään silloin, kun se on tarpeen vammaisen henkilön valmennukselle asetettujen tavoitteiden toteutumiseksi.

Lapsen tukea vahvistava varhaiskasvatuslain (540/2018) muutos (1183/2021) tuli voimaan elokuussa 2022. Lain 15 c §:n mukaan lapsella on oikeus saada varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkitsemis- ja avustajapalveluita. Lapselle tulee järjestää viittomakielen tulkki tai tulkkaus, mikäli lapsi ei pysty täysimääräisesti osallistumaan varhaiskasvatukseen ilman niitä.

Järjestöjen mukaan viittomakielisten lasten ja nuorten tarpeisiin ei ole vastattu riittävästi varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa; viittomakieli nähdään niissä yhä usein kommunikaation tukimuotona oikean kielen sijaan. Itä-Suomen yliopiston julkisoikeuden apulaisprofessori Maija Dahlbergin tekemä selvitys kotoperäisten vähemmistökielten valtiosääntöoikeudellisesta asemasta ja erityisesti perustuslain 17 §:n 3 momentin sisällöstä ja tulkinnasta julkaistiin toukokuussa 2024. Selvityksen mukaan kotoperäisten vähemmistökielten asemaa voitaisiin vahvistaa esimerkiksi tarkistamalla varhaiskasvatusta, opetusta sekä tiedotusvälineitä koskevaa substanssilainsäädäntöä muun muassa viittomakielen ja karjalan kielen osalta (Dahlberg, M. (2024). Selvitys kotoperäisten vähemmistökielten valtiosääntöoikeudellisesta asemasta – erityisesti perustuslain 17 §:n 3 momentin sisältö ja tulkinta. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:6. Helsinki: Oikeusministeriö).

Sittemmin saadun tiedon mukaan opetus- ja kulttuuriministeriö käynnistää osana hallitusohjelmaa selvityksen siitä, miten viittomakielisten lasten asemaa varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa voidaan vahvistaa. Tarkoituksena on selvittää muun muassa, miten viittomakieltä käyttävät lapset ja nuoret saavat varhaiskasvatusta sekä esi- ja perusopetusta kotimaisilla viittomakielillä yleisellä tasolla. Lisäksi selvitetään, miten viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatusta, esi- ja perusopetusta on mahdollista vahvistaa ja edistää tarkoituksenmukaisesti ja kestävällä tavalla nojautuen tutkittuun tietoon.

Viittomakielen opetusta saavat lapset saavat sitä useimmiten oman äidinkielen täydentävän oppimäärän mukaan. Viittomakieli ja kirjallisuus -oppimäärän mukaista viittomakieli äidinkielenä -opetusta järjestetään vain vähän. Kielenopiskelussa on usein haasteena myös opetuksen jatkumon takaaminen johtuen erityisesti opettajien saatavuudesta, lukujärjestysongelmista tai alle vaaditun määrän eli neljän oppilaan jäävästä ryhmäkoosta. Viittomakieli on kirjattu lukion opetussuunnitelmaan, mutta käytännössä viittomakielen opetusta ei ole järjestetty johtuen oppilaiden vähäisestä määrästä.

Etäyhteyksiä hyödyntävän viittomakieli ja kirjallisuus -oppimäärän opetus on lisääntynyt. Etäopetusta tarjotaan yhtenä Valteri-koulu Onervan tukimuotona. Tällä hetkellä opetukseen osallistuu noin 40 oppilasta eri kunnista. Koska Valteri-koulu on erityisoppilaitos, heidän palveluidensa piiriin päästäkseen oppilaalla tulee olla jokin vamma tai sairaus, johon hän tarvitsee erityistä tukea. Näin ollen viittomakieliset lapset, joilla ei ole tämänkaltaista tuen tarvetta tai kuulevat lapset, joiden äidinkieli on viittomakieli, eivät kuulu palvelun piiriin.

Viittomakielinen oppimateriaali on hyvin vähäistä ja varsinaista opetussuunnitelman mukaista kattavaa oppimateriaalia ei ole.

Opetus- ja kulttuuriministeriö kartoitti vuonna 2024 yhteistyössä Opetushallituksen kanssa tilannekuvaa viittomakielisten lasten tulkkauspalveluiden järjestämisestä varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa. Kysely lähetettiin viittomakieltä omaksuvien lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten (VIKKE) verkostoon. Kartoituksen perusteella varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa lapsilla oli tulkkauspalvelu pääsääntöisesti käytössään lähes koko päivän ajan, lukuun ottamatta esimerkiksi tulkin taukoa. Perusopetuksessa noin puolella tulkkauspalvelua käyttävistä oppilaista oli palvelu käytössään koko koulupäivän ajan. Mikäli oppilaalla ei ollut tulkkauspalvelu käytössään päivittäin koko koulupäivän ajan, rajattiin sitä esimerkiksi tiettyihin oppitunteihin. Joissakin tapauksissa oppilas sai tulkkauspalvelua lähtökohtaisesti vain oppituntien ulkopuolella. Osa vastaajista oli kohdannut viimeisen vuoden aikana tilanteita, joissa tulkkauspalvelua ei pystytty järjestämään esimerkiksi vakituisen tulkin äkillisen poissaolon tai resurssipuutteen takia.

Jyväskylän yliopiston viittomakielen keskuksessa tutkitaan viittomakieliä ja koulutetaan viittomakielen asiantuntijoita. Keskuksen toiminta perustuu opetus- ja kulttuuriministeriön Jyväskylän yliopistolle myöntämään valtakunnalliseen erityistehtävään. Jyväskylän yliopiston valtakunnallisissa tehtävissä on otettu huomioon sopimuskaudella 2021–2024 viittomakielen opetus ja tutkimus ja 2025–2028 viittomakielen tutkimus ja koulutus.

Suomenruotsalaisen viittomakielen asema on yhä monin tavoin suomalaista viittomakieltä heikompi. Suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäviä tulkkeja on hyvin vähän. Opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt Kuurojen Liitolle vuosittain 131 000 euroa suomenruotsalaisen viittomakielen elvytysohjelman valmisteluun, laadintaan sekä kielen elvytykseen liittyviin toimiin. Elvytysohjelma julkaistiin syksyllä 2025 opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisusarjassa. Elvytysohjelmassa esitettyjen ehdotusten toteuttaminen vaatii ministeriöltä ja muilta tahoilta erillisiä päätöksiä. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt Kuurojen Liitolle vuosittain rahoitusta muun muassa molempien viittomakielten sanakirjatyöhön, kielenhuoltoon ja kielineuvontaan.

Vuosien 2025–2028 korkeakoulujen sopimuskaudella Jyväskylän yliopistolla on yhtenä valtakunnallisena tehtävänä viittomakielen tutkimus ja koulutus. Helsingin yliopistolla on puolestaan yhtenä valtakunnallisena tehtävänä harvinaiset kielet ja kulttuurit. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt vuonna 2023 Jyväskylän yliopistolle erillisrahoitusta suomenruotsalaisen viittomakielen korpuksen rakentamiseen. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö on osoittanut Opetushallitukselle vuodelle 2025 suomenruotsalaisen viittomakielen oppimateriaaliin 150 000 euron määrärahan.

Saamen kielten opetuksen osalta kielikertomuksessa todetaan muun ohella, että etäyhteyksiä hyödyntävää pilottia on jatkettu ja sen rahoitusta on vahvistettu. Opetusta annetaan perusopetuksen tai

lukiokoulutuksen täydentävänä opetuksena. Oppilasmäärä on ollut nousujohteinen. Pilotin käynnistyessä vuonna 2018 oppilaita oli 50 ja lukuvuonna 2024–2025 määrä oli noussut jo 210 oppilaaseen. Saamen kielipesien erityisrahoitusta ja kielipesätoiminnan koordinaatiota on jatkettu ja määrärahan taso on vakiintunut viime vuosina 1,3 miljoonaan euroon. Kielipesätoimintaa järjestetään kolmella eri saamen kielellä, ja kielipesiä toimii sekä saamelaisten kotiseutualueella että sen ulkopuolella. Opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt useita eri rahoituksia tukemaan saamen kielistä opetusta (ks. kielikertomus, s. 24–25). Lisäksi valtionavustusten taso saamenkieliseen opetuksen ja saamen kielen opetukseen saamelaisella kotiseutualueella on ollut vakaa ajanjaksolla 2021–2024 ja perustunut opetuksen järjestäjien raportoimiin oppilasmääriin. Lisäksi Opetushallitus myöntää valtionavustuksia perusopetuksen täydentävään saamen kielten ja romanikielen opetukseen vuosittain yhteensä 75 000 euroa. Valtion talousarviossa enintään 240 000 euroa on varattu saamelaiskäräjien käytettäväksi valtionavustuksen maksamiseen saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 4 §:ssä tarkoitetuille saamelaisten kotiseutualueen kunnille saamenkielisten lasten varhaiskasvatuspalveluiden turvaamiseksi. Saamenkielisen opetushenkilöstön saatavuus vaihtelee. Saamenkielisiä opettajia on jonkin verran eri saamen kielissä, mutta ongelmana on, ettei työ ole vakiintunutta vaan tuntiperustaista. Opettajat tekevät sitä usein päätyönsä ohella.

Romanikielisten lasten osalta kielikertomuksessa todetaan, että Opetushallituksen keväällä 2025 toteuttaman selvityksen mukaan romanilapsista yli 90 % osallistuu esiopetukseen ja he ovat kiinnostuneita oman äidinkielen opetuksesta. Haasteena on kuitenkin opetusryhmien muodostaminen ja opettajien saatavuus.

Opetushallituksella on romanikoulutusta tukeva ohjausryhmä, joka kokoontuu säännöllisesti. Romanikielen oppimateriaalia julkaistaan Opetushallituksen vähälevikkisinä julkaisuina ja materiaalia on saatavissa lähes koko peruskoulun luokka-asteille.

Opetuksen järjestäjien on mahdollista hakea Opetushallitukselta valtionavustusta täydentävään romanikielen opetukseen. Romanikielen täydentävään opetukseen haetut ja näin ollen myönnetyt valtionavustukset ovat laskeneet viime vuosina. Opetushallitus koordinoi myös romanikielen elvytysohjelman (2023–2030) toimeenpanoa, jota on edistetty eri hankkeiden kautta muun muassa säätiörahoituksella.

Opetushallituksen asettaman asiantuntijaryhmän laatima romanikielen elvytysohjelma toimenpide-esityksineen julkaistiin vuonna 2022, ja sen tavoitteena on turvata kielen siirtyminen sukupolvelta toiselle myös tulevaisuudessa. Osa elvytysohjelman toimenpide-ehdotuksista on samoja kuin uusimpaan romanipoliittiseen ohjelmaan kirjatut ehdotukset. Elvytysohjelman toimeenpano on käynnistynyt verraten hitaasti, koska toimeenpanoon ei ole varattu varoja. Yhteisö tekee toimeenpanoa lähinnä Suomen Kulttuurirahaston avustuksella pienin hankkein.

Karjalan kieli on vakavasti uhanalainen, mutta sen elvytyksen osalta on viime vuosina tapahtunut positiivista kehitystä. Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti Kotimaisten kielten keskuksen koordinoiman karjalan kielen asiantuntijatyöryhmän toimikaudelle 1.7.2023–31.12.2024 sekä jatkokaudelle 31.12.2025 saakka.

Karjalan kielen tutkimuksen ja opetuksen valtakunnallinen tehtävä korkeakoulujen sopimuskaudella 2021–2024 oli Itä-Suomen yliopistolla. Sopimuskaudelle 2025–2028 valtakunnallista tehtävää laajennettiin kattamaan kielen tutkimuksen ja opetuksen lisäksi myös sen elvyttäminen.

Keväällä 2025 julkaistiin karjalan kielen elvytysohjelma, jonka ovat yhteistyössä laatineet karjalan kielen asiantuntijatyöryhmä ja Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshanke. Elvytysohjelman mukaan karjalan kieli tarvitsee säilyäkseen ja voimistuakseen opetusta eri ikätasoille, käyttötilanteita, erityisesti lapsille ja nuorille suunnattuja kielimateriaaleja, jatkuvaa kielen kehittämistä sen käyttämisen tueksi, sekä lainsäädännön turvaa. Ehdotusten toteuttaminen vaatii ministeriöltä ja muilta tahoilta erillisiä päätöksiä. Ohjelmassa esitetään 23 konkreettista toimenpide-esitystä karjalan kielen elinvoiman kohentamiseksi.

d. Digitalisaatio

Kielilainsäädännön velvoitteet pyritään pääosin huomioimaan eri ministeriöiden hallinnonaloilla luotaessa uusia digitaalisia palveluita ja järjestelmiä. Tästä huolimatta ruotsinkielisten tyytyväisyys digipalveluihin on uusimman kielibarometrin perusteella laskenut vuodesta 2020, ja ongelmat ruotsinkielisissä digipalveluissa ovat yhä laaja-alaisia. Saamenkielisiä verkkosivuja, lomakkeita ja tiedotteita on jo usealla organisaatiolla, mutta täysimittaista digitaalista asiakaspalvelua saamen kielillä pystyy tarjoamaan vain harva viranomainen. Viittomakielinen tieto viranomaisten verkkosivuilla on lisääntynyt, mutta sen koetaan olevan yhä heikosti löydettävissä. Lisäksi viranomaisten viittomakielisissä verkkosisällöissä ei aina ole huomioitu suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäviä tai kuurosokeita.

6 Lyhyesti oikeuslaitoksesta

Yhtenä kielikertomuksen teemana on kielellisten oikeuksien toteutuminen oikeuslaitoksessa, jota tarkastellaan kertomuksen kappaleessa 6. Kertomuksessa käsitellään käräjäoikeuksien vuonna 2019 toimeenpantua rakenneuudistusta ja sitä koskevaa selvitystä, oikeusministeriön ja Tuomioistuinviraston yhteistyössä toteuttamaa hanketta kaksikielisten tuomioistuinten ruotsinkielisen palvelun kehittämiseksi, sekä kieliryhmiltä saatuja huomioita kielellisten oikeuksien toteutumisesta oikeuslaitoksessa. Tästä on kerrottu laajemmin oikeusministeriön lausunnossa eduskunnan lakivaliokunnalle 17.2.2026.